

David Auerbach

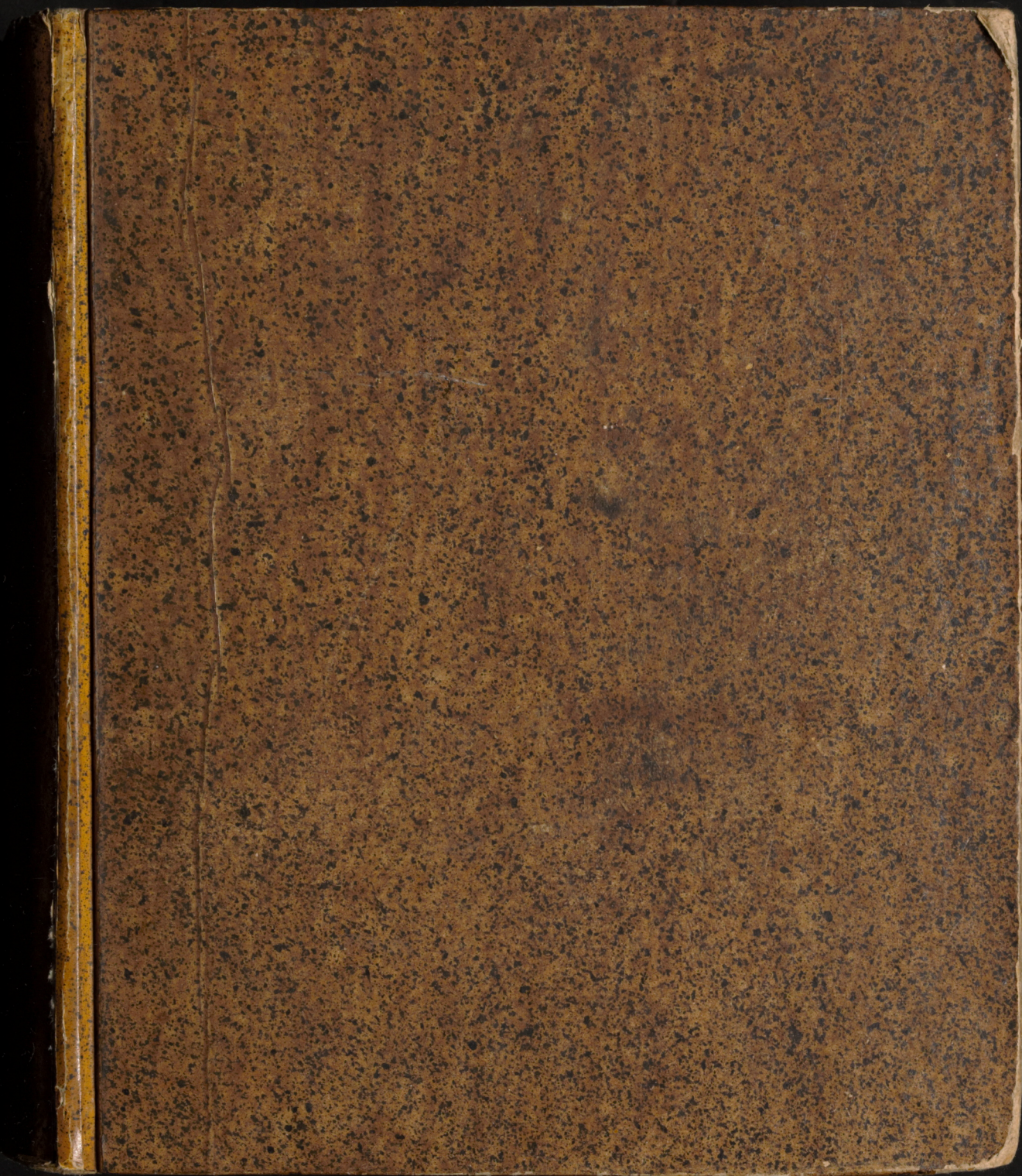
Programma Propheticum De Adventu Messiae In Carnem, Quod Habacuc iussu Dei exaravit, & Iudaeis publici proposuit, Cap. 2. v. 3. 4.

[Leipzig]: Ritzschius, 1640

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn788090313>

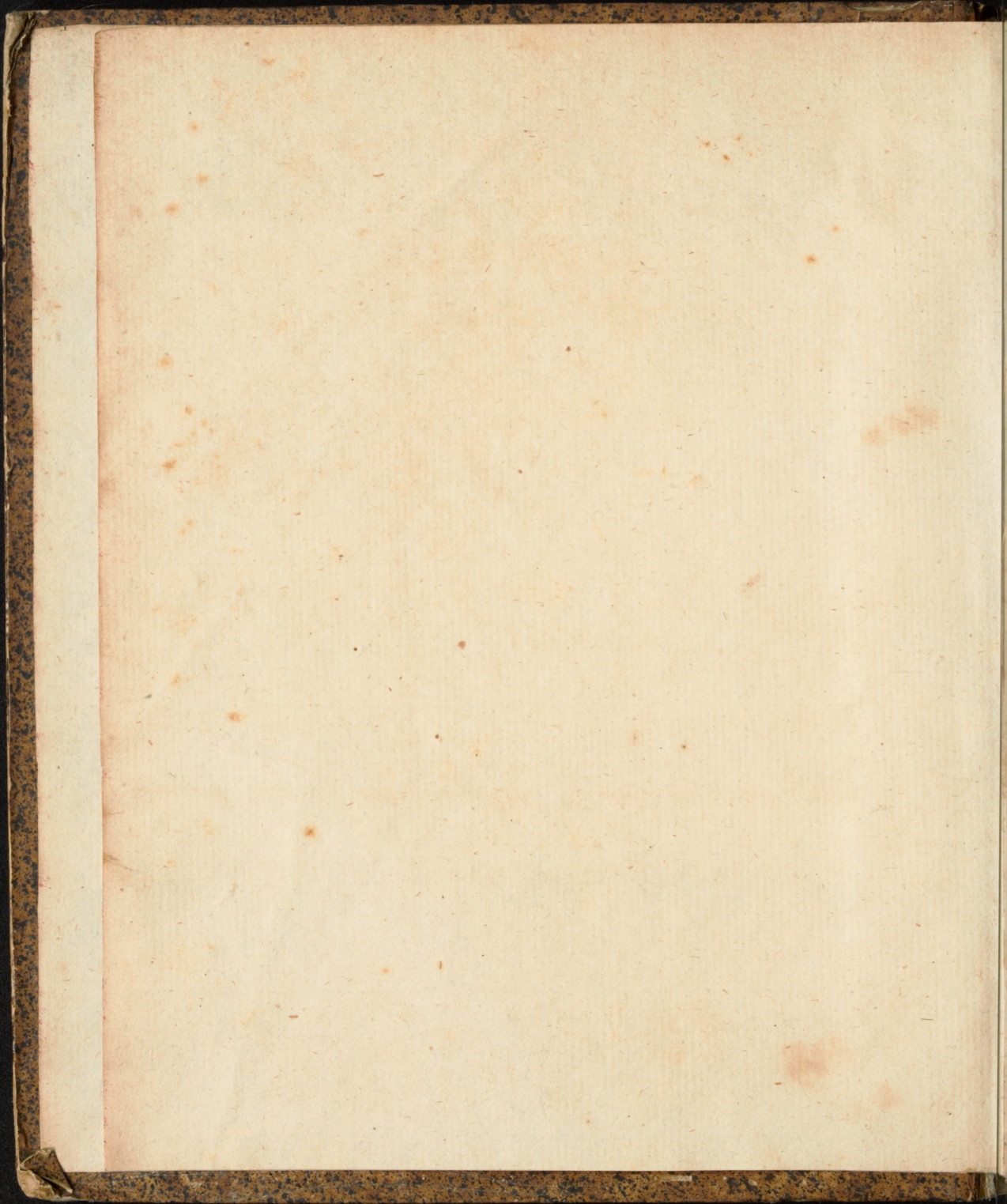
Druck Freier Zugang

36

Fa - 1092 (36.)

PROGRAMMA PROPHETICUM
De
**ADVENTU
MESSIÆ IN
CARNEM,**

*Quod Habacuc jussu DEI exaravit, & Ju-
dæis publicè proposuit, Cap. 2. v. 3. 4.*

Adhuc visio usq; ad constitutū tempus, &c.
Succinctâ analysi & exegesi illustratum,

Et ex decreto Amplissimæ Facultatis Theologicæ
in Academiâ Lipsiensi

**Pro impetrandâ Licentiâ
Theologicâ**

Ad disputandum publicè propositum

M. DAVIDE AUERBACHIO,
SS. Theol. Profefs. Extraordinario, jamq; de-
signato Pastore ac Superintendente
Bornensi.

Ad d. 18. Martii

Horis ante- & pomeridianis.

ANNO

M. D. C. XL.

TYPIS GREGORII RITZSCHII.

IN NOMINE JESU.
Prooemiale Dicti Prophetici Encomium.

Maiores quidem Prophetæ, non tamen precii, est vaticinium illud Habacuci, cap. 2. v. 3. 4. Adhuc visio usque ad constitutum tempus &c. Commendat illud (i.) objecti dignitas. Est enim de eo, cui omnes Prophetæ testimonium dant, Act. 10. 43. nimirum de promissio Messia, illius adventu in carnem, vera iuauca ac spe expectando, & salute per fidem in ipsum consequenda. De quo enim alio, quam de Christi adventu, qui futurus erat, intelligitur dicere Habacuc? Scribe visum &c. inquit Augustinus l. 18. de Civ. Dei. c. 31. (2.) Modus tradendi specialis: Jubetur enim Prophetæ vaticinium hoc diuinitus acceptum non viva tantum voce auditoribus tradere, sed etiam scribere & explanare, c. 2. v. 2. b. e. dilucide, clarè & perspicue scribere; idque tum de characterum granditate, tum de verborum perspicuitate intelligi debet; & quidem jubetur illud scribere, non in librum, sed in tabulas publicis in locis suspendendas, ut illud à prætereuntibus, ὡς ἐν ταγοῶν, sine hesitatione perlegi possit. Nimirum ut magistratus edicta sua publicis programmatibus ad subiectorum notitiam proponit: Ita quoque, Deus promissionem de Messia publico programme proponi, & sic fidem piorum Judæorum in futurum Messiam, variis tentationibus agitatam, confirmari voluit. Neque, usus tabularum publicarum infreqvens fuit in populo Dei, ut videre est i. Maccab. 14. v. 26. 48. (3.) Allegatio canonica in Novo Testamento: Ter enim ibidem allegatur hoc vaticinium; totum quidem in Epist. ad Hebr. c. 10. v. 37. 38. quoad ultima verò ejus verba ab Apostolo Paulo ad Rom. 1. v. 17. & ad Gal. 3. v. 11. (4.) Usus dogmaticus: Si quidem Paulus in locis allegatis ex ultimis hujus vaticinii verbis: Justus suâ fide vivet: arcem & acropolin Christianæ religionis, h. e. articulum de justificatione fidei, solide demonstrat, & contra justitiosos in victè propugnat.

Igitur opera precium erit vaticinium istud hoc non quidem ὡς ἐν ταγοῶν legendo percurrere, sed aliquantisper illi inherere, & verum ejus sensum accuratius scrutari, contrâque, adversantium strophas defendere. Precamur autem Spiritum Prophetiæ intimis gemitibus, ut tribuat nobis verborum significationem, intelligentiæ lumen, dictorum honorem & veritatis fidem, Amen!

Programma Propheticum juxta Fontes.

כִּי עוֹר חוֹן לְמוֹעֵד וַיִּפֶּחַ לְקַץ וְלֹא יִכְוֹב אֶם-יִתְמַדְמָה v.3.
חֶפְזָה לֹא כִּי־בָא וְכֹא לֹא יֵאָחֵז :

הַנְּקִי עֲפִלָּה לְאִישׁוֹרָה נִפְשׁוֹ בּוֹ וַעֲשֵׂה כְּאִמּוֹתָ v.4.
וְהִנֵּה :

LXXviralis Interpres ita vertit:

v.3. Διότι ἔτι ἄρασις εἰς καιρὸν, καὶ ἀνατελεῖ εἰς πέραν, καὶ σὺ εἰς κενόν. ἐὰν ὑπερήσῃ, σπόμενον αὐτὸν, ὅτι ἐρχόμενος ἦξει, καὶ ἔ μὴ χρονίση.

v.4. Ἐὰν σπασείληται, σὺ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ με ἐν αὐτῷ, ὃ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεώς με ζήσεται.

Inter versiones Latinas ad veritatem Hebraicam quam proximè accedit *Santis Pagnini*, ab Ariâ Montano correctâ in Bibliis Hebraicis, ejusdem Ariæ operâ cum versione interlineari editis, quæ ita sonat:

v.3. Quia adhuc visio in statutum tempus, & efflabit ad finem, & non mentietur: Si moram fecerit, expecta eum, quia veniendo veniet, non tardabit.

v.4. Ecce elata est, non recta anima ejus in eo: Et justus in fide suâ vivet.

Ab hac versione non longè abit *Vulgata*, quæ ita habet:

v.3. Quia adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur. Si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit.

v.4. Ecce, qui incredulus est, non erit recta anima ejus in semetipso: justus autem in fide suâ vivet.

Germanica *B. Lutheri* versio hæc est:

v. 3. Die Weissagung wird ja noch erfüllet werden zu seiner Zeit/ vnd wird endlich frey an Tag kommen/ vnd nicht aussen bleiben: Ob sie aber verzeucht/ so harre ihr/ sie wird gewislich kommen/ vnd nicht verziehen.

v. 4. Sihe/wer halbstarrig ist / der wird keine Ruhe in seinem Herzen haben/denn der Gerechte lebet seines Glaubens.

EXE-

EXEGESIS.

1. Ante omnia programmatis hujus spectanda venit 1. *Occasio.*

2. *Scopus.* Nam juxta *Hilarium* l. 2. de Trin. *omne dictum ut dicatur, ex causa est, & dicti ratio ex sensu erit intelligenda dicentis.* Vel, ut *Paulus Burgensis* dictum hoc citat in addit. ac c. 18. Deut. *intelligentia dictorum ex causis est sumenda dicendi.*

2. *Occasio* fuit pathetica & expostulatoria Prophetæ oratio, quæ is cap. 1. v. 12. & seqq. auditâ durissimâ sententiâ DEI, de Judæis per Chaldæos pro merito puniendis, DEUM orârat, ne populum suum penitus excinderet, mortique traderet, quin potius pœnam promeritam mitigaret, eamque in paternam castigationem mutaret, è contrâ iram suam in hostes Chaldæos effunderet, ob summam eorum improbitatem, & effrenem quidvis audendi libidinem: Simul etiam cum DEO expostulârat de ipsius providentiâ circa homines, quæ nulla videretur, vel certè non major, quàm circa pisces maris, si Chaldæis ita connivere, eorumque tyrannidi fibulam ponere haud vellet.

3. Ad patheticam hanc orationem & expostulationem (ut cap. 2. v. 1. vocatur) Propheta magnâ cum attentione, instar vigilis in speculâ constituti, expectat responsum DEI cap. 2. quod ipsum etiam accipit, unâ cum mandato de scribendo illo in tabulis hîc illic publicè suspendendis, ut omnibus de illo constaret: Quod tamen non de toto responso DEI intelligendum, sed de primâ & potissimâ ejus parte, vers. 3. & 4. comprehensa. Cùm enim Scriptura debuerit esse ejusmodi, quæ vel à prætereuntibus in transitu percurri posset, minimè prolixam esse oportuit. Ita sentit *B. Lutherus* in Comment. Germ. super Habac. Tom. 3. Jen. Germ. in cujus sententiam pedaneus volens transeo.

4. *Scopus & summa* programmatis est, consolari & informare pios Judæos, ne metu futurorum malorum animum despondeant, sed fide in promissum & certò venturum Messiam se erigant, & per patientiam animas suas possideant; sic enim fore, ut non moriantur, sed vivant. Quâ ratione Propheta nominis sui mensuram egregiè adimplet, quod *B. Lutherus* in præfat.

Ger-

German. super Habac. argutè observat. Verè enim est **חֲבִיטָה**, hoc est, *amplexator* vel *basiator*, qui populum suum suavissimâ consolatione comprehendit & amplexatur, non secus ac mater infantulum suum vagientem ulnis suscipit, & blandissimorum verborum fomentis ac suavis ad silentium componit.

5. Partes programmatis ipsius duæ sunt: 1. *Necessaria informatio* circa promissionem de futuro Messîâ. 2. *Salutaris adhortatio*, quomodo Judæi circa illam promissionem se gerere debeant.

6. *Informatio* est bimensis: 1. *De promissionis illius dilatione*: Ubi tamen nomine *dilationis* non intelligo prorogationem termini semel constituti in aliud tempus, sed constitutionem termini fixi, longinquioris tamen, quæ dilatio videtur iis, qui terminum illum accelerari desiderant. 2. *De certâ promissionis illius impletione*. Priori membro DEUS occurrere voluit cogitationibus eorum, qui putârunt, promissionem de futuro Messîâ illo statim tempore impletum iri. Posteriori verò membro occurrere voluit illis, qui putarunt, promissionem illam propter imminentem captivitatem Babylonicam eventu suo planè frustratum iri

7. *De promissionis dilatione* ita loquitur DEUS: *Quia adhuc visio in statutum tempus*. Particula Hebræa **כי** *quia*, hoc loco non est causalis, sed abundat, nec ad ipsum programma pertinet, sed ad contextum Prophetæ, & inservit vel recitationi responsi divini, vel inchoandæ orationi; cujus abundantia exempla alia sunt Gen. 21. v. 30. Zach. 3. v. 8. 1. Reg. 1. v. 13. Unde etiam *Lutherus* voculam hanc non vertit per *Denn* / sed ejus usum, quem hoc loco sustinet, expressit vocibus, *nemblitch alsô* / programmati huic præfixis. Sunt tamen, qui usum causalem hujus particulæ hoc in loco urgent, quasi DEUS causam reddat, cur visio scribenda sit, quia nim. non citò sit implenda; ut ita Judæi hac scriptione interea de impletione fierent certiores: Unde & LXX viralis versio vertit causaliter per *διότι*. Sed causa scribendi jam in v. 2. habetur; & si DEUS causam scribendi redderet, & non potius ipsa verba Scripturæ dicta-

dictaret, tunc non constaret, quanam verba tabulis fuerint inscribenda.

8. In fontibus est ellipsis verbi, quam Junius supplet per verbum *rejeta est*: *Adhuc visio ad constitutum tempus rejecta est*. Drusus supplet per verbum *differetur*: Sed simplicius per verbum substantivum *est* vel *erit* suppletur. Lutherus subintelligit verbum *implebitur*, adeoque primum hoc informationis membrum explicat de promissionis impletione: Verum cum de impletione in seqq. verbis agatur, melius verba illa intelliguntur de dilatione.

9. Notanda verò circa dilationem promissionis 1. *res differenda*. 2. *dilationis terminus*.

10. *Res differenda est* וִּיִּן *visio*: Hieronymus maluit vertere *Visus* in genere masculino, cum Hebræum nomen etiam masculinum sit, ut ita ambo nomina in genere convenirent: Atque ita etiam *Vulgata* legit. Sed puerile hoc est. *LXX* *viralis* vertit ὄρασις. Accipitur autem vox *Visionis* hoc loco non formaliter pro actu videndi, sed materialiter vel objective pro viso, seu re visâ. Deinde per synecdochen *visio* vel *visum* sumitur pro quacunqve prophetiâ, sive visu, sive auditu, sive alio modo sit accepta. Hæc enim Prophetia Habacuci propriè loquendo non est *visio*, sed *auditio*, ut patet ex vers. 1. & 2. Unde Lutherus rectè vertit, *Die Weissagung*. Rationem verò quare Prophetia dicatur *Visio*, hanc reddit Basilius in cap. 1. Esaiæ: *Inter sensuum nostrorum organa evidentissimam cognitionem & intelligentiam obtinet visus: Quo factum, ut eorum, quæ veritate nituntur, speculatio appellata sit visio, ob evidentiam ac ratam certitudinem*.

11. Quid verò per *Visionem*, vel *Prophetiam* hanc intelligatur, non satis liquidum est, nec inter Interpretes hac de re convenit: Et mirum alicui videri posset, cur Propheta non dilucidè ostenderit, quamnam Prophetiam velit intellectam, cum tamen à DEO expressè mandatum ipsi fuerit, ut visionem explanaret, vers. 2. Sed Judæis procul dubio de visione, hac probè constitit, ut non opus fuerit declaratione, sed solâ denominatione.

12. *Quinque* verò potissimum de hac visione occurrunt *sententiae*.

sentia. Prima est eorum, qui visionem hanc tantum explicant de excidio Babylonico per Cyrum, & liberatione Judæorum ex captivitate Babylonicâ. Hanc sententiam amplectitur Theodoretus, Theophylactus, & è recentioribus, & quidem Pontificiis, Vatablus, à Castro, alii. Probant verò hanc sententiam tum ex antecedentibus, tum ex consequentibus. Ex antecedentibus, quia Propheta sub finem cap. i. conquestus sit de Chaldæorum in Judæos tyrannide, insimul precatus, ut DEUS illos coërceat & severè puniat, Jam quia DEUS in visione hâc ad quærelam & precationem illam respondeat, & Judæos consoletur, sequi de excidio Chaldæorum visionem hanc intelligendam esse. Ex consequentibus, cum DEUS expressè Chaldæis excidium denunciet, à vers. 5. hujus cap. usque ad finem.

13. Verùm sententia hæc non satis congrua est. Nam (1.) de ejusmodi visione Propheta loquitur, quæ jam in vulgus notissima fuit: Unde eam absolutè & *κατ' ἐξοχήν* visionem vocat. Jam visio de excidio Chaldaico & liberatione Judæorum non ita nota fuit. (2.) De tali visione Propheta agit, per cujus fiducialem apprehensionem homo justus est, & vivit, gratiâque DEI fruitur; quod de visione de excidio Chaldæorum & Judæorum liberatione dici nequit. Ad probationem verò respondeo, Prophetam in oratione suâ non tantum conqueri de Chaldæorum tyrannide, verùm primò omnium deprecari mortem: *Ne moriamur*, v. 12. Ad utrumque hoc membrum DEUS in visione hac responsoria respondet, & primò quidem ad deprecationem mortis, vers. 3. & 4. ubi illis, qui verâ fide promissionem de futuro Messîa apprehensuri sint, vitam pollicetur: Ad quærelam verò de Chaldæorum tyrannide respondet v. 5. & seqq. ubi illis poenam promeritam denunciat. (3.) De tali visione sermo est, cujus impletio jamdum eo tempore à Judæis expectabatur, quæque moram ipsis facere videbatur: At liberatio ex captivitate Babylonicâ non potuit tum temporis à Judæis expectari, iisque videri moram facere, cum illi nondum in captivitatem fuerint abducti.

14. Altera sententia eorum est, qui visionem hanc explicant de utroque Christi adventu, maximè autem de ultimo, qui est ad

ad iudicium. In hac sententiâ sunt *Hieronymus, Haymo, Rupertus*,
è recentioribus, & quidem Pontificiis, *Ribera* in Habac. & *Cornelius à Lapide* in cap. 10. Hebr. Probant verò illam potissimum,
ab allegatione hujus Prophetiæ in Epist. ad Hebr. c. 10. v. 37. 38. ubi
Apostolus Prophetiam hanc de secundo Christi adventu inter-
pretatur.

15. Sed DEUS de uno & certo tantum adventu loquitur, &
quidem de eo, quem Judæi tantoperè expectabant, quique pro-
pter captivitatem Babylonicam in dubium vocari poterat,
qui est adventus Christi primus in carnem. Ad allegationem hu-
jus Prophetiæ in Epist. ad Hebr. dico: Apostolum, vel quicumque
sit author illius Epistolæ, verba Habacuci non allegare in sensu
literali, sed sensum literalem accommodare ad ultimum Chri-
sti adventum, idque tum propter paritatem promissionis, quia
uterque adventus à Deo est promissus; tum propter identitatem
partim rationis, quâ utriusque adventus promissio confirmatur,
quæ est fidelitas, constantia & potentia Dei in servandis
promissis; partim fidei & spei, quâ promissio de adventu Chri-
sti ultimo est amplectenda non minus, quàm promissio de ad-
ventu ipsius primo.

16. Neque ejusmodi *allegationes accommodatitiae* infrequentes
sunt in Scripturâ N. Test. Ex multis exemplis unum sufficiat ex
Act. 13. v. 41. ubi Apostolus Paulus in concione suâ Antiochiæ ha-
bita, allegat ex hoc ipso Propheta Habacuc cap. 1. v. 5. ubi DEUS
Judæis ob maximam eorum improbitatem comminatur seve-
rissimam punitionem per Chaldæos exercendam: *Videte in-*
gentibus, & aspiciate, obstupescite, obstupescite; quia opus operor in die-
bus vestris, quod non credetis, si narrabitur. Hanc comminationem
Apostolus accommodat ad Judæos Antiochenos, tum ob pari-
tatem delictorum in Judæis tempore Habacuci, & in Judæis
tempore Apostoli; tum ob identitatem justitiæ Dei punitivæ.

17. Tertia sententia eorum est, qui *duplicem sensum* agnoscunt,
unum *literalem*, de excidio Chaldæorum & liberatione Judæo-
rum ex captivitate Babylonicâ; alterum *mysticum*, de adventu
Christi in carnem, & liberatione spirituali à peccato, cujus ty-
pus fuerit liberatio Judæorum ex captivitate: Quam senten-
tiam

B

tiam

tiam tuetur *Cyrillus* in *Habac.* & multi recentiores Interpretes. Sed sensum illum de excidio Chaldæorum & Judæorum liberatione ex captivitate literalem h.l. non esse, modò dictum est, thes. 13.

18. *Quarta sententia* est eorum, qui visionem hanc intelligunt in genere de promissione, quâ Deus opem suam Ecclesiæ polliceatur quovis tempore: Ita sentit *Calvinus* in *Habac.* sed manifestum est, Deum loqui de certâ & individuali promissione, quæ statutum suum tempus habuit, & per cujus fiducialem apprehensionem Judæi justificati sunt & vixerunt, quæ nulla alia esse potest, quàm promissio de Christo.

19. *Quinta sententia* est eorum, qui visionem hanc in sensu literali intelligunt *de adventu Messia in carnem*: Quæ sententia communis est Patrum, cui quoque assurgit *B. Lutherus* in *Comment. Germ.* super hunc Prophetam, & plerique nostratum Theologorum; cui & meum meritò adjicio calculum.

20. Confirmant hanc sententiam rationes illæ, quæ prioribus quatuor sententiis oppositæ fuerunt. Nam (1.) Visio hæc absolutè & sine determinatione visio appellatur: *Scribe visionem: Adhuc visio usque ad statutum tempus.* Intelligitur ergò illa visio, quæ Judæis omnium fuit notissima, & *ναρ ἐξ οχην* visio dicta fuit, quæ nulla est alia, quàm visio de futuro Messia. (2.) De eâ visione loquitur Prophetam, quæ propter futuram captivitatem Babylonicam evanida fore videbatur: At illa est promissio de Messia. Constat hoc ex collatione capituli 1. & 2. Cùm enim cap. 1. v. 9. Deus captivitatem denunciasset, tunc statim Prophetam institutâ oratione Deum commonefacit fœderalis promissionis patribus factæ de Messia, v. 12. *Nonne Tu ab antiquo es Jehova, DEUS meus, Sanctus meus?* q. d. Nonne Tu Jehova ille es, qui cum patribus nostris fœdus gratiæ pepigisti & promisisti nobis semen mulieris, Messiam? Cur ergò tyrannidi Chaldæorum nos tradis, ut urbem totâmqve politiam nostram destruant, nosque captivos deportent Babylonem? Quid fiet tandem promissione de venturo Messia? Respondet jam Deus in cap. 2. v. 3. quòd promissio illa habeat statutum suum tempus, quo impleto illa certo sit apparitura. Et hæc ratio ex connexion cap. 1. & 2. desumpta, oppo-

opponenda est illis, qui ideò negant, per visionem h.l. intelligi posse promissionem de Messia, quòd illius in oratione Prophetæ, ad quam Deus cap. 2. respondeat, nulla fiat mentio. (3.) De eà visione Prophetæ loquitur, quæ fiducialiter apprehensa iustificat, & vitam gratiæ ac gloriæ largitur v. 4. At illa nulla est alia, quam promissio de Messia.

21. Quamvis autem negem, per visionem hanc intelligi promissionem de liberatione Judæorum ex captivitate Babylonicâ, in sensu literali, non tamen promissionem illam simpliciter exclusam volo, sed ἐπιπροσβέτως illam includo. Promissio enim de adventu Messie fuit confirmatio promissionis de liberatione Judæorum ex captivitate. Ita enim Judæi concludere poterant & debebant: Quia Messias certò venturus est, isque in terrâ promissionis ex tribu Judâ & familiâ Davidis nasci debet, juxta promissiones Genes. 49. v. 10. 2. Sam. 7. v. 12. seqq. fieri non potest, ut perpetuò in captivitate maneamus, sed postliminiò in patriam nos redire necessum est. Eodem planè modo Deus regi Achasæ confirmat conservationem domûs Davidis, per promissionem videlicet de adventu & nativitate Messie, Esa. 7. v. 14. Ita enim domus Davidis firmiter colligere poterat: Quia Christus ex domo Davidis certò nasciturus est, ideò illa manebit, nec poterit extirpari. Atque hæc hactenus de re differendâ.

22. *Terminus dilationis* vocatur ἄνωσις, i. e. tempus constitutum, definitum, vel conditum, à Deo scilicet. Jam sicut visionem, seu rem differendam variè interpretantur authores, ita etiam terminum dilationis. Qui enim visionem interpretantur de liberatione Judæorum ex captivitate Babylonicâ, terminum dilationis intelligunt de tempore illo, quo post periodum 70. annorum captivitatis Cyrus Rex Persarum, devictis Babyloniis & translata monarchiâ ad Persas, edicto publico captivitatem Judæorum solvit Est. 1. v. 1. seqq. Qui visionem interpretantur de secundo adventu Christi, terminum hunc intelligunt de die extremo. Qui visionem interpretantur in genere de promissionibus, quibus Deus opem promittit Ecclesiæ, terminum intelligunt de eo tempore, quo Deus opem illam præstat. Sed quia visio demonstrata fuit esse promissio de adventu Messie in car-

nem; ideo מו"ק illud est annus nativitatis Christi, qui juxta
computum *Calvisii* nostri est annus mundi 3947. Jam si Haba-
cuc, ut Hebræi censent in *Seder Olam Zuta*, prophetavit sub Ma-
nasse Rege Judæ, qui juxta *Calvisium* regnavit ab anno mundi
3251. usque ad annum 3305. sequitur tempus dilationis visionis
hujus esse circiter annos 680. Sed videtur Habacuc aliquantò
serius prophetasse, videlicet sub tempus desinentis regni Josiæ,
aut filiorum ejus, ut putat *Junius*, cum DEUS c. 1, 5. dicat, se o-
pus excidii Hierosolymitani & deportationis Babylonicæ ope-
raturum iis ipsis diebus: Quâ ratione tempus dilationis paulò
esset minùs: *Calvisius* ponit annos 640.

23. Aliàs in scriptis V. T. מו"ק illud dupliciter definitur, i. *Po-
liticè*, per sceptri de Judâ ablationem, Gen. 49, 10. quæ juxta com-
muniorem, & nî fallor, meliorem sententiam facta est tempore
Herodis Ascalonitæ, alienigenæ, sub quo Christus natus est. 2. *A-
stronomicè*, per 70. hebdomas annorum, id est, annos solares
490. præcisos & definitos super populum Judaicum & urbem
sanctam, intra quod tempus visio (de Messîa) sit obsignanda,
ipsâ scilicet exhibitione promissi Messîæ, Dan. 9, 24. Tantùm de
primo informationis Prophetiæ membro.

24. *Ipsa visionis impletio* (quod alterum informationis est
membrum) asseritur i. *affirmativè*. 2. *negativè*: Quâ duplici asser-
tione tanto major certitudo insinuatur.

25. *Affirmativa* assertio est: *Et efflabit ad finem*. In Fontibus est
verbum מו"ק quod Kimchius in libro *Radic.* & Michlol putat es-
se Toar seu nomen Adjectivum loco Benoni à rad. מו"ק, sed potiùs
est Fut. Hiph. à מו"ק, quod propriè significat *flavit, afflavit, spira-
vit*, diciturque de vento, Cant. 2, v. 17. per metonymiam verò lo-
cutus est (loquendo enim efflamus) & quidem *confidenter, auda-
citer & liberè*, quod Græcis est *παρρησιαζειν*, Prov. 6, v. 19. & 14, v. 7.
sicut & Latinis *spirare* hoc sensu usitatum est. Quidam ergò pri-
mum significatum huc accommodant, vertentes: *Et efflabit*, sci-
licet visio, i. e. erumpet sicut spiritus ex ore, & seipsam ostendet
sui impletione: Quo pertinet & LXX viralis versio, quæ habet:
καὶ ἀνατελεῖ, & exorietur: Nec non *Hieronymi* versio: *Et appare-
bit*: Sicut & *Lutheri*: *Sie wtro frey an Tag kommen*. Alii verò al-
terum

visio (de futuro Messia non hoc ipso statim tempore implebitur, ut vobis quidem persuadetis, sed) *adhuc* (illa rejecta est) *in statutum* (& certo ac infallibili Dei decreto definitum) *tempus* (ante quod non implebitur: Tandem verò erumpet) & *efflabit* (ipsoque eventu suo se ostendet, & palam liberèque loquetur, & testabitur, se impletam esse, quando tempus illud à Deo præcisum) *ad finem* (pervenerit) & *non mentietur* (ac spem vestram fallat, ut quidem increduli putant.)

29. Sequitur jam *Altera pars* programmatis, quæ est *Adhortatoria*, quâ Propheta Judæos adhortatur, quomodo circa promissionem de adventu Messia gerere se debeant: Ubi iterum duo se offerunt membra: 1. *Adhortatio*. 2. *Adhortationis confirmatio*.

30. *Adhortatio* est: *Si moram fecerit, expecta eam*. Ubi primum ponitur adhortationis *ocasio*, quæ est *mora*, quam Deus Judæis necesse videbatur in implendâ promissione de Messia. *Si moram fecerit*, scilicet visio. In fontibus est verbum מוּמַחַהּ quod est fut. Hithpah. à radice inusitatâ מוּחַח, quæ tantum in Hithpahel est in usu, & significat *turbatus est*, item *moratus est*. Formatur autem Hithpahel abjectâ tertiâ radicali ח, & primâ ac secundâ geminata, & denique secunda ח in fine mappicatâ. Pagninus in Lex. radicem facit quadratam מוּחַח. Cæterum *mora* isthæc non fuit *vera*, sed *apparens* tantum. *Moram* enim *facere* dicitur non, qui citò non venit, sed qui tempore præstituto non venit. Jam visio de Messia, sicut tempus à Deo præstitutum non habuit, ita etiam illo completo venit, nec ulterius dilata fuit. Judæis autem, qui visionis hujus impletionem non ex decreto Dei, sed tantum ex desiderio suo metiebantur, mora videbatur, cum juxta vulgatum illud, *etiam celeritas in desiderio mora sit*.

31. *Adhortatio ipsa* est: *Expecta eam*, scilicet visionem, ratione impletionis spectatam. LXX viralis pronomen hoc refert ad Deum vel Messiam, unde vertit αυτον; cum si ad visionem, quæ ipsi est ορασις, referre voluisset, vertendum fuisset αυτην. Ad sensum verò nil interest, siue ad visionem, siue ad visionis auctoritatem, vel etiam objectum referatur. Pagninus eodem modo mutato genere ad Deum pronomen hoc refert. In fontibus est verbum מוּחַח, quod propriè significat *inhiare alicui rei aperto ore*
& ple-

Et plenis faucibus, ut famelici cibo inhiant. (אֲנִי enim fauces denotat) Deinde per translationem significat *ardenter concupiscere, avidè expectare, sperare*. Nam ut famelicus aperto ore & aptato palato avidè inhiat ad escam; ita quoque avidam & hiantem, expectationem & concupiscentiam significat hoc verbum, ut notat *Avenar.* in Lex. LXX viralis Interpres reddit per *ἐπιμενέω*, quod quasi est *submanere*, & firmiter alicui rei inharere, ita ut quis propter illam omnia adversa toleret, estque verbum generale, & quamvis permanentiam significat non tantum in patiando, sed etiam in credendo aliisque actibus, sicut de permanentiâ fidei nomen *ἐπιμονή* usurpatur 2. Thes. 1, 4. Hebr. 10, 36. Plerique Interpretes Latini reddunt per *Expectare*: Et *Lutherus* noster per *Harren*, quod videtur esse ab Hebr. אֲנִי moram fecit: mora enim expectationem causatur. Atque ita verbum Hebræum h. l. ferè tantum interpretantur de actu spei, quo visionis de futuro Messia impletio, ut futura erat in V. Testam. apprehensa fuit.

32. Sed verò verbum אֲנִי hoc loco primariò notat *actum fidei justificantis*, quo impletio visionis de futuro Messia illiusque merito apprehendenda fuit, non ut futura erat (quod spei proprium est) sed ut præsens, propter præsentem eamque infallibilem impletionis promissionem. Id probo (1.) à significantiâ hujus verbi. אֲנִי enim est *inhiare* alicui rei desiderabili, maximè autem præsentis, sicut famelicus præsentis cibo inhiat. Jam fides quoque est talis inhiatio, quâ homo peccator & spiritualiter famelicus ardenti desiderio inhiat justitiæ Christi, tanquam vero cibo animæ, cujus ille famem unicè sedare potest Matth. 5, 6. (2.) à locis parallelis, in quibus verbum hoc de fiducia fidei usurpatur, ut Esa. 30, 18. *Beati omnes לֵב יִדְבָקוּ בְּיְהוָה* fidentes in eo, Psal. 33, 20. Esa. 8, 17. (3.) quia Propheta vers. seq. inhiationem hanc expressè vocat *fidem*, ei que tribuit justitiam & vitam: *Justus suâ fide*, quâ promissioni de Messia illiusque merito inhiat, *vivet*. (4.) quia spes illiusque fiducia, quâ quis inhiat, rei futuræ, ut futura est, in eaque ut futura est, confidit, præsupponit fidem fideique fiduciam. Nemo enim bonum futurum firmiter spe divinâ potest sperare & expectare, nisi prius certus sit & credat, bonum illud

illud divinitus promissum esse. Consequenter verò & secundario verbum **וְיָבִי** denotat etiam *actum spei*: Quia impletio promissionis de Messia in V. Test. adhuc futura erat. Deinde Propheta jubet inhiare visioni, quæ Judæis, illius impletionem expectantibus, moram facere videbatur. Rectius ergò verbum hoc redderetur per *inhiare aut fidere*, quod & fidei & spei actum includit.

33. Adhortationi *confirmationem* subjicit Propheta, constantem tribus rationibus, quarum *prima* desumpta est *ab infallibili implende visionis certitudine*, quam jamdum etiam in antecedentibus adstruxit: *Quia veniendo veniet, & non tardabit*, subintellige visio. Ubi duo dicit: 1. Quòd visio certò ventura sit. 2. quòd præstituto tempore ventura sit, non serius.

34. De visione certò ventura dicit: **וְיָבִי וְיָבִי** *Veniendo veniet*: Utilitatus est hic Hebraismus, quo per pleonasmum verbum finitum regit suum infinitum (quod latinè per Gerundium exponi solet) ad majorem certitudinem & emphasin exprimendam. Itaque *veniendo veniet*, idem est ac *omnino, certissime veniet*. *Lutherus* Hebraismum hunc rectè h. l. expresit, dum vertit: *Sie wird gewißlich kommen*. Autor Epistolæ ad Hebræos allegans locum hunc cap. 10, 37. addit insuper hæc verba: *ἐτι μικρόν ὄσον ὄσον, adhuc parum tantum tantum*, id est, paucillum, tantillum, minimum; more Hebræorum, qui per anadiplosin adjectivi Superlativum efferunt. Quærit verò *Drusus* in notis ad parallel. sacra, unde Apostolus verba illa sumserit, cum nec in fontibus Hebraicis, nec in versione Græcâ legantur? Nihil verò deciderit, sed ingenuè fatetur, aquam sibi hære. Videtur autem, Apostolus verbis illis magis adhuc exprimere voluisse Hebraismum, qui est in verbis: *Veniendo veniet*, adeoque innuere, phrasin illam non tantum indicare certitudinem, sed etiam celeritatem eventus. *Nam Apostoli in citandis testimonis Scripturæ interdum ut Interpretes quedam de suo addunt, ad illustrandam sententiam*: Quem Canonem ipse *Drusus* inter alios parallelis suis præmittit, & adducit illi firmando loca Matth. 15, 9. Matth. 22, 24. Act. 2, 19. & 7, 42.

35. LXX viralis Interpres vertit: **ἐρχόμενος ἤξει**, *Veniens veniet*:

niet: quam versionem retinet etiam Apostolus in allegatione
suâ Hebr. 10. addito tamen ad Participium articulo \acute{o} : Atque ita
Apostolus cum LXX virali Interprete verba hæc refert non ad
visionem, sed ad eum, de quo visio loquitur, nimirum ad Mes-
siam. Interpretem Græcum sequitur etiam Hieronymus & Vulga-
tus Latinus, qui vertunt: *Veniens veniet*. Lutherus eodem modo
in Epist. ad Hebr. *So wird kommen/der da kommen soll*. Sensui ve-
rò nihil decedit: Quando enim visio venit, puta ratione suæ im-
pletionis, etiam ille venit, quem visio venturum prædicit. Inte-
rim in Ribera h. 1. & Pererio disp. 8. in cap. 1. Epist. ad Rom. feren-
dum non est, quod fontes Hebræos ex versione LXX virali cor-
rectum eunt, quasi indoctè ab Hebræis scriptum sit NB , quod
est Infinitivus, *venire*, cum juxta versionem Græcam scribendum
fuerit NB *veniens* vel venturus, quod sit nomen illud, quo Chri-
stus communiter à Judæis sit appellatus, Gr. $\epsilon\rho\chi\acute{o}\mu\epsilon\nu$, ut
Matth. 11, 3. Joh. 1, 27. Verùm non Fontes ad versionem, sed potius
versio ad Fontes exigenda est: Et si error hîc admissus est, potius
ille tribuendus est Interpreti Græco, qui pro NB legerit NB nec
vel Ribera, vel Pererius probaverit, unquam lectum fuisse NB . Et
si vel maximè legendum esset NB , non tamen nomen hoc esset,
sed participium pro infinitivo positum, sicut interdum in ejus-
modi geminatione verborum participium pro infinitivo poni
solet, ut 1. Sam. 17, 41. *Et ibat Philistæus iens*, id est, continenter &
celebriter ibat. Atque ita etiam Græcus Interpres hoc loco infi-
nitivum NB reddidit per participium $\epsilon\rho\chi\acute{o}\mu\epsilon\nu$; quod & alibi
fecit; ut Exod. 7, 3. $\text{id}\omega\nu\ \epsilon\acute{\iota}\delta\omicron\nu$. *videns vidi*: Sicut legitur etiam Act.
7, 34. pro quo in Fontibus est; *videndo vidi*. Ratio à vulgari appel-
latione Christi nihil facit ad rem: Etiam si enim hoc loco Chri-
stus nomine appellativo *veniens* non dicatur, nihilominus ve-
niens, $\acute{o}\ \epsilon\rho\chi\acute{o}\mu\epsilon\nu$ dici potuit, propter vaticinia de ipsius ad-
ventu, è quibus etiam est præsens Habacuci.

36. Quòd verò visio præstituto tempore sit ventura, Propheta
innuit, quando dicit: *Non tardabit*, id est, non protrahetur ejus
impletio ultra tempus divinitus præstitutum. *Tardare* enim,
proprie dicitur is, qui tempore præstituto non venit, etiam si sta-
tîm non veniat. Ita Petrus in 2. epist. c. 3, 9. de promissione

C

ultimj

ultimi adventus Christi ait: *Non tardat Dominus promissionem, ut nonnulli tarditatem esse existimant, sed patiens est erga nos, nolens ullos perire, sed omnes ad penitentiam reverti.*

37. Altera ratio, quâ Propheta adhortationem de promissione de Messîâ per veram fidem apprehendendâ confirmat, desumpta est a damno, quod mansurum est eum, qui promissionem illam repudiat, quod nimirum anima illius non sit recta: *Ecce elata est non recta anima ejus in eo*; ut habet versio Ariamontani. *Vulgata* sensum melius exprimit: *Ecce, qui incredulus est, non erit recta anima ejus in semetipso*, vel in eo. Præponitur huic & sequenti rationi particula, *Ecce*, quæ h.l. inservit majori asseverationi, simul & parandæ attentioni. Notandum verò in hac ratione
1. Subjectum. 2. Prædicatum.

38. Subjectum est *incredulus*. In Fontibus est אֶפְלָי, quod est verbum tertiæ personæ singularis fœmin. gen. præteriti Pyhal, & significat *effera, elata, superba est*, scilicet אֶפְלָי anima, quod nomen ex prædicato est arcessendum: Deinde *anima* per synecdochen denotat totum hominem: Deniqve subintelligendum est pronomen relativum, *Qui*; ut ita subjectum enunciationis Logicæ sit: *Qui elatus est*, vel: *qui effertur, qui superbit*: vel unâ voce: *superbus, elatus*. Atqve ita etiam Lutherus: *Wer halstarrig ist*. Græcus Interpres & cum eo Apostolus Hebr. 10, 38. hypotheticè subjectum enunciant: *ἐάν τις ἐπισηλάσῃ*, subintellige *τις, Si quis se subduxerit*.

39. Jam anima אֶפְלָי hoc loco in genere est, quæ contra Deum se effert, & spiritualiter superbit, quæ fiduciam suam non in Deum collocat, sed in virtutibus suis propriisque meritis; in specie verò, quæ promissionem de futuro Messîâ repudiat, eiqve verâ fiduciâ non vult inhiare. Unde *Vulgata Latina* rectè vertit: *Incredulus*. Probari hæc significatio potest (1.) ab origine verbi Hebræi: Deducitur illud à nomine אֶפְלָי, quod significat *locum editiorem & munitum, arcem, turrin*; qualis fuit Hierosolymis, per antonomasiam *Ophel* dicta, cujus fit mentio Neh. 3, 26. 2. Chron. 27, 3. & 33, 14. Unde verbum אֶפְלָי in Hiph. est *obfirmare cor suum, idq, elevare instar turris*; sicut hoc sensu usurpatur de Israëlitis, qui temerario ausu & superbâ præsumptione contra
inter-

interdictum Moſis aſcenderunt in verticem montis, Num. 14. v. 44. Ita & anima, quæ non in Deum, ſed in ſemetipſam fiduciam ponit, elevat ſe in altum, & ſemetipſam facit Ophel ſeu turrim, vel arcem munitam. Atque ita etiam exponit Rabbi Moſe Kimchi, quem citat Pagninus in Lexic. his verbis: *Anima impii, quæ non eſt recta in ſemetipſâ, cui non eſt fiducia, nec fides in Deo excelſo, עֲפֹלָה h. e. poſuit ſemetipſam in arce & munitione. At juſtus, qui ſedit Domino & credit, vivet, & non erit opus, ut ponat ſeiſum in arce & munitione.*

40. (2.) Ab antitheſi: Opponitur enim verbum עֲפֹלָה verbo יִצְחָק in verſ. præced. ubi Propheta adhortabatur Judæos, ut promiſſioni de Meſſiâ verâ fiducia inhiat eiſque confidant. Qui ergo promiſſionem illam repudiat eiſque diffidit illius anima עֲפֹלָה ſe effert & ſemetipſam facit Ophel. Deinde verbum עֲפֹלָה opponitur juſto in verbis ſeqq. qui verâ fide præditus eſt; Qui ergo incredulus eſt, & verâ fide eſt deſtitutus, illius anima עֲפֹלָה. (3.) à collatione horum verborum cum cap. 1. Reſpondet enim Deus his verbis: *Ecce qui incredulus eſt, non erit recta anima eiſ in eo: ad precationem Prophetæ in cap. 1. quâ is Deo inter alia propoſuit idololatricam confidentiam Regis Babylonici, quod nimirum is ſagenæ ac reti ſuo, id eſt, armis, potentia ac virtuti ſacrificet & ſuffiat: oravitque: Num ad perfidos reſpicias? Ergo illius anima עֲפֹלָה qui in ſeiſo confidit & perfidus eſt. (4.) Idem eſt ſenſus verbi ὑποσέλλεσθαι, quo Græcus Interpres verbum עֲפֹלָה reddidit, quod etiam retinuit Apoſtolus Hebr. 10. Eſt enim ὑποσέλλεσθαι per diffidentiam alicui ſe ſubducere, & aliò ſe recipere tanquam in locum tutiorem: Idque faciunt illi, qui non in Deo, ſed in ſeiſis confidunt. Insuper hic ſenſus confirmatur ex antitheſi, quâ Apoſtolus 1. c. verſ. ult. ὑποσολήν opponit fidei: *Nos autem non ſumus ὑποσολῆς, ἀλλὰ πίστεως, ſcilicet τέκνα, non ſubductionis, ſed fidei filii.**

41. Caſtrus Jeſuita verbum עֲפֹלָה exponit de Zedekiâ aliisq; Judæis refractariis, qui Regi Nebucadnezari, juffu Dei & ſyafu Jeremia, ſe dedere noluerunt, ſed in urbe manſerunt, confiſi munitiõibus & armis ſuis, quibus propterea Propheta duriorem ſortem & infelicem exitum prænunciet. Sed hæc ſententia planè

aliena est à Prophetæ scopo, & rejicitur ab aliis Jesuitis, imprimis à *Cornelio Vatablus, Robertus Stephan.* & nonnulli alii, secuti *R. David Kimchi*, verbum hoc referunt ad Regem Nebucadnezarem, qui victorias suas non Deo, sed sibi tribuerit, & contra Deum se extulerit: Sed verè sententia generalis est, & ad omnes pertinet, qui non in Deo, sed in seipsis confidunt.

42. *Prædicatum est: Ejus anima non est recta in eo. Anima recta* dicitur tripliciter: 1. *Rectitudine morali*, quando in viis Domini, quæ rectæ sunt, Hof. 14, 10. Act. 13, 10. ambulat per fidem & bona opera. 2. *Rectitudine status pacati & tranquillii*, quando illa rectè est affecta & benè se habet. 3. *Rectitudine*, ut ita loquar, *complacentiæ*, & quidem vel *passivæ*, quando illa alteri placet, vel *activæ*, quando complacentiam in se habet. E contrario *anima non-recta* est 1. *irrectitudine morali*, quando non in viis Domini ambulat, sed deviat, & vel ad dextram, vel ad sinistram declinat. 2. *Irrectitudine status*, quando non rectè est affecta, quando malè se habet, & est in statu infelici. 3. *Irrectitudine complacentiæ*, quando vel displicet alteri, vel displicentiam in se habet. Omnes hæc significationes possunt huic loco accommodari: Quia tamen de irrectitudine morali subjectum hujus enunciationis propriè loquitur, idè prædicatum hoc commodiùs explicatur de irrectitudine status, ut ita sensus sit: *Qui elatus est, ejus anima malè se habet, est misera, infelix, nec ullam invenire potest requiem*, juxta illud Esa. 57. v. ult. *Impius non est pax, dicit DEUS meus: Quem sensum etiam exhibet versio Lutheri: Der wtrd keine Ruhe in seinem Herzen haben.* Et hunc sensum etiam antithesis posterioris enunciationis postulat. Ibi enim de justo, qui verà fide inhiat promissioni de Christo, & fiduciam suam in ipsum collocat, prædicatur status felix & pacatus, nimirum *vita*: Ergò vi antitheseos de incredulo h. l. prædicatur status infelix.

43. LXX viralis Interpres, quem sequitur Apostolus in sapiùs allegato cap. 10. Hebr. irrectitudinem hanc accipit de displicentiâ, dum verbum יָשָׁרָה recta est, reddit *εὐδοκῆν, placet*: Quæ versio & ipsa hîc suum habet locum: *Qui enim incredulus est, qui in viis Domini non ambulat, & malè est affectus, in illo*
qvoqve

quoque non est complacentia. In eo tamen à Fontibus nonni-
hil recedit, dum 1. complacentiam negat de animâ DEI, cùm
juxta Fontes neganda fuerit de anima increduli: *Ejus, incre-*
duli, anima non est recta in eo. 2. Introduce Deum de seipso lo-
quentem, cùm in Fontibus Deus loquatur de incredulo. Ita
enim habet versio Græca: *ὁ θεὸς εὐδοκεῖ ἢ ψυχὴ αὐτοῦ:*
Non complacuit anima mea in eo. Sed videtur Interpres Græcus pro
ἡ ψυχή anima ejus, legisse *ἡ ψυχή anima mea;* atque ita ad Deum re-
fert, quod in Fontibus incredulo tribuitur. Sensus tamen ver-
sionis Græcæ cum Fontibus facillè conciliari potest. Qui enim
incredulus est & malè affectus, in illo Deus non delectatur, non
complacet.

44. Tertia ratio confirmationis desumpta est à fructu, quem
percepturi sunt, qui verà fide promissioni de Mesîâ inhiant, is-
que est vita: *Justus suâ fide vivet.* Connectitur hæc ratio cum
præcedenti in Fontibus per *Vau* פִּי וְאֵי, idque h. l. non est copu-
lativum, sed adversativum: Opponitur enim status justi statui
injusti & increduli: Unde reddi debet per *sed, autem:* Atque ita
reddidit Interpres Græcus: *ὁ δὲ δίκαιος.* Vulgatus Latinus:
Justus autem. Lutherus tamen reddidit causaliter: *Dem der Ge-*
rechte: Non præter mentem Prophetæ. Causa enim, quare incre-
dulus non possit habere animam rectam, id est, pacem vel tran-
quillitatem animæ, hæc est, quia illa tantùm habetur per fidem
in Christum.

45. Dicitur ipsum quod attinet, est illud verè magistrale, *Ein*
rechter Meister Spruch, sicut *B. Luth.* in Comment. vocat, quo
Propheta programma suum concludit. Et memorabilis est hi-
storia, quam *D. Mylius* in Præfat. Comment. super Epist. ad Ro-
man. de *B. Luthero* exrelatu ipsius filii acceptam narrat, quòd
dictum hoc in mediis tenebris Papatus semper auribus ipsius
insonuerit, donec verum illius sensum tandem per illumina-
tionem Spiritus S. intellexerit, atque ita ex tenebris plus quàm
Ægyptiacis Papatus emerferit. *Ribera* in Comment. dictum hoc
vocat *lapidem offensionis & petram scandali duabus domibus Israël,*
domui Juda, i. e. orthodoxis, qui sint Pontificii, & *domui Israël,*
id est, hæreticis, qui nos simus. Placet applicatio quoad domum

C 3

Juda,

Juda, & laudo ingenuam confessionem Jesuitæ: Sed videat domus Juda, ne graviore illisu ad lapidem hunc caput suum perdat. Nobis dictum hoc non est lapis offensionis & petra scandali, sed salutis, per fidem in Christum obtinendæ. Constat illud *Subjeto & Predicato.*

46. *Subjctum* est *justus*. Hic verò juxta luculentam Prophetæ nostri in verbis præcedentibus descriptionem est is, qui promissioni de Messia verâ fide inhiat, eamque fiducialiter apprehendit; qui non in seipso confidit, sed in Messia illiusque merito; qui à throno strictæ justitiæ Dei provocat ad thronum misericordiæ; qui gratiam Dei fœdere promissam amplectitur; qui in Messia ceu rupe confidit, in eoque justitiam & sanctitatem suam quarit, cap. 1, 12. Proinde *justus* h. l. est, *qui imputativè justus est*, per imputationem justitiæ Christi verâ fide apprehensa. Interpretem infallibilem & θεόπυλον habemus Apostolum Paulum, qui probaturus, hominem justificari fide in Christum, sine operibus legis, hunc locum propheticum imprimis allegat Rom. 1, 17. Gal. 3, 11. Non ergò *justus* h. l. est is, qui justitiâ inhærente & legali justus est, ut volunt Pontificii. Talis enim justus coram Deo non vivit ex fide in Christum, sed ex operibus suis, Gal. 3, 12. siquidem illa sunt perfecta, & legis rigori ad minimum usque jota satisfaciunt. Sin minus (sicut reverâ omnia opera nostra imperfecta sunt & ἀνομα) tunc justus ille, quantumcunque etiam ejus sit justitia, non vivit, sed spiritualiter mortuus est, sub irâ Dei & reatu pœnarum temporalium ac æternarum constitutus. Licet autem justitia inhærens seu bona opera semper adsint illi, qui imputativè justus est per fidem suam, tamen ex illis taliter justus spiritualiter non vivit, sed per illa tantum vitam spiritualem ostendit.

47. *Predicatum* est, *vivet: Justus vivet*. Intelligitur verò h. l. *vita* non naturalis, sed *spiritualis*, quæ consistit tum in libertate à reatu & servitute peccati; tum in fruitione gratiæ Dei gratis justificantis, & pace conscientiæ. Id patet 1. *ex oppositione*. De incredulo enim dixit, quòd anima illius non sit recta, i. e. quòd malè sit affecta, quòd sit infelix, misera, inquieta, quòdque Deo non placeat. Vivere ergò & habere animam rectam, id est, bene
affe-

24
affectam, beatam, quietam, Deoque placentem. 2. *Ex collatione* responsionis DEI cum precatone Prophetæ: Deprecatus erat Prophetæ cap. 1. 12. mortem gratiæ & punitionem in irâ: *Nemo vivamur: In iudicium* (in castigationem paternam, Jerem. 10, 24. 1. Cor. 11, 32. 1. Pet. 4, 17.) *positus sit* (hostis, Chaldaeus) *in correptionem fundatus sit*. Ad hanc deprecationem Deus respondet: *Iustus suâ fide vivet*. Deinde per vitam h. l. intelligitur etiam *vita æterna*, quæ vitam spiritualement huius vitæ, per fidem perseverantem ad finem usque continuatam, immediatè consequitur, & ad quam in justificatione jus accipimus. Unde Apostolus ad Hebr. 10. vitam hanc in specie exponit de vitâ æternâ, quæ in secundo Christi adventu manifestabitur.

48. Utitur autem Prophetæ tempore futuro, *vivet*, ad denotandam tum vitæ spiritualis in hac vitâ continuationem. Per fidem enim non tantum in præsentem, dum justificamur, vitam gratiæ consequimur, sed eam quoque per fidem permanentem continuamus, Gal. 2, 20. Rom. 5, 2. tum vitæ æternæ fruitionem, quam similiter per fidem consequimur, Joh. 3, 16. & 6, 40. *Lutberus* h. l. vertit in tempore præsentem: *Der Gerechte lebet seines Glaubens*: sed in Epist. ad Rom. 1, 17. Gal. 3, 11. Hebr. 10, 38 in quibus locis dictum hoc propheticum allegatur, vertit in futuro: *Der Gerechte wird seines Glaubens leben*: ut ostenderet, justum per fidem accipere vitam spiritualement gratiæ; per fidem quoque eam continuare, & tandem eam per fidem quoque cum vitâ gloriæ commutare.

49. Multi Pontificiorum negant, per *vitam* h. l. intelligi vitam gratiæ & gloriæ, adeoque de justificatione hominis peccatoris coram Deo Prophetam loqui, sed vitam hanc communiter explicant *de patientiâ*, quâ omnia adversa æquo & constanti animo tolerantur ac superantur. Ita enim *Casirius* in h. l. *Quamvis communiter de vitâ gratiæ aut gloriæ accipiatur; at Vates de vitæ honestæ constantiâ loquitur, quem iustus fide bonorum promissorum nixus, nullis calamitatibus percussus, nullis affectus ærumnis, deserit. Loquitur ergo de virtute ac tolerantia, quam fides piorum animis addit ad ærumnas omnes, omnèsque calamitates perferendas, non de impii justificatione*. Eadem chordâ oberrat *Cornelius à Lap.* h. l. Consonat *Bellar-*

Bellarminus l. 2. de Sacram. in genere c. 9. *Verba Prophetica*, inquit, non significant ad literam, justum hominem fieri, aut reputari ex fide, ut Lutherani volunt; sed significant, justum ex fide quam habet, constanter expectare, quæ Deus promisit, & non frangi aut deficere, etiamsi promissiones tardare videantur. Hunc esse verum sensum, non dubitabit, qui expendet locum Habacuc & Pauli ad Hebr. Uterq; enim tractat de patientiâ & longanimitate. Et lib. 2. de justif. c. 4. dicit, Prophetam loqui non de vitâ justitiæ, sed de vitâ spei, quæ justum patienter expectare facit. Alij Pontificij vitam hoc loco exponunt in genere de vitâ renovationis seu bonorum operum, ut Costerus in Enchirid. qui dicit: *Justum ex fide vivere nihil aliud esse, quàm justum ad normam fidei totam vitam formare.*

50. Sed his fidei suæ domesticis rectè se opponit Ribera h. l. & imprimis ex testimonio Pauli, qui expressè hunc locum ad probandam justificationem allegat, evincit, Prophetam de justificatione loqui. *Aut ergo (inquit) Paulus non intellexit verba Prophetæ, aut intellecta in alienum sensum detorsit, & simplicitate legentium abusus est (quod vel suspicari blasphemum est & sacrilegum) aut idem dixit Prophetæ quod Paulus, vel certè nudè necesse sit sequi, quod vult Paulus.* Ipse etiam Bellarminus evidentiâ verborum convictus tandem admittit, Prophetam de justificatione & vitâ justitiæ loqui, l. 1. de justif. c. 20. & lib. 2. cap. 4. sed tamen fidei non nisi initium vitæ spiritualis acceptum fert, continuationem autem tribuit fidei cum caritate conjunctæ, eaq; formata. Eodem modo Ribera, aliiqve Pontificij verba Prophetæ explicant, imò detorquent.

51. Verùm si glossa hæc Pontificia locum haberet, utiqve Prophetæ, qui à Deo jussus erat perspicuè & explanatè scribere, ut quilibet praterentium scripturam illam posset legere ac intelligere, scripsisset: *Justus fide suâ incipit vivere: vel: Justus ex fide cum caritate conjuncta vivet.* Jam nihil hujus scripsit, sed: *Justus suâ fide vivet.* Et signanter utitur tempore futuro, ut glossam hanc Pontificiam refelleret. Si enim is, qui jamdum per fidem justus est & suâ fide vivit, posthac etiam fide suâ vivet, is certè per fidem vitam gratiæ continuat. Unde Apostolus Rom. 1. 17. fidei non tantùm initium, sed etiam continuationem justitiæ & hinc oriun-

oriundæ vitæ tribuit, cum dicit, justitiam in Evangelio revelatam esse *justitiam ex fide in fidem*: Quâ phrasi continuationem denotari certum est. Hanc verò conclusionem, quia testimonio Habacuci probat, sequitur, etiam Habacucum fidei & initium & continuationem justitiæ ac vitæ tribuere. Sed & alibi scriptura fidei justificationem tribuit non tantum in principio conversionis, verum etiam in progressu vitæ Christianæ, & fine illius. Illustris admodum est locus Rom. 5, 1. 2. De principio enim conversionis Apostolus dicit: *Justificati fide pacem habemus apud Deum, per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem & accessum habemus fide ad hanc gratiam.* De medio vitæ dicit: *In quâ (gratiâ) stamus (fide).* De fine: *Et (fide) gloriamur spe gloriæ Dei.*

52. Ponitur verò in medio enunciationis *determinatio*: *Fide suâ*: quæ juxta analysin materiæ, tam ad subjectum, quam ad prædicatum referri potest, ob individuum extremorum nexum. Per fidem enim & constituimur justi & vivimus. Ultraq; analysi conformis est textui. Propheta enim de tali justo loquitur, qui fide suâ justus est, juxta ea, quæ thes. 46. dicta sunt. Deinde justum hunc opponit incredulo, de quo dixit in præcedenti enunciatione: Jam justus opponitur incredulo ratione fidei. Atq; ita ad subjectum *determinatio* refertur. Quòd verò etiam ad prædicatum referenda sit, inde patet, quia Propheta justis ac piis salutare medium suggerit, quo in mediis etiam calamitatibus se erigere, & vivere possint, idq; est fides in promissum Messiam.

53. Ultraq; analysin Apostolus allegatione hujus dicti confirmat. Nam in Epist. ad Roman. 1, 17. *determinationem* hanc ad subjectum refert, dum ex dicto hoc probat, justitiam Dei in Evangelio revelatam, esse ex fide in fidem. Ita enim à conjugatis argumentatur: Ex quâ re justus est justus, ex illâ quoq; est justitia. Atqui justus ex fide justus est: Ergò justitia quoq; est ex fide. Minorem probat ex Habacuco: *Justus fide vivet*: i. e. is, qui fide justus est, vivet. Eodem modo ad subjectum *determinationem* hanc refert Cajetanus h. l. & Junius in parall. l. 2. par. 1. In Epist. verò ad Gal. c. 3, 11. 12. *determinationem* ad utrumq; extremorum refert: Ad subjectum quidem v. 11. ubi Apostolus probat, neminem ex lege justificari, quia justus ex fide vivet: Ubi opponit hæc duo:

D

Ex

Ex lege justificari, & ex fide justum esse : Et in antecedentibus opponit, esse ex fide, & esse ex operibus legis. Ad prædicatum, verò eandem refert v. 12. ubi probat, neminem vivere ex operibus legis, quia justus ex fide vivat : Ubi opponit vivere ex operibus legis, & vivere ex fide. Atque ita etiam *Hieronymus* in cap. 3. ad Gal. utramque analysin admittit. Cùm enim priùs determinationem ad prædicatum retulisset, subjicit : *Potest præsens testimonium & sic legi : Quia justus ex fide, ut deinceps inferatur, vivet.* Eandem analysin probant & alia loca, in quibus fides additur modò justo vel justitiæ, modò vitæ. Justo additur Rom. 5, 1. *Justificati ex fide, pacem habemus.* Rom. 10, 6. *Quæ ex fide est justitia, sic dicit.* Vitæ verò additur Gal. 2, 20. *In fide vivo Filii Dei.*

54. Plerique Pontificii ad solum prædicatum determinationem relatum volunt : Insuper *Estius* in cap. 1. ad Rom. Cajetano contrarius, priorem illam analysin refellere satagit his rationibus : 1. quòd non congruat iis, quæ à Prophetâ dicantur. 2. quòd à mente Pauli aliena sit : Non enim Apostoli intentionem esse, duos introducere justos, unum qui justus sit ex fide, & proinde victurus ; alterum qui non ex fide, sed aliundè justus sit, ideòque non victurus. 3. quia Apostolus ad Gal. 3, 20. *et in fide* conjungat cum verbo *vivere*. Sed Resp. quòd analysis illa, quæ determinatio ad subjectum refertur, cum scopo Prophetæ & Pauli bene congruat, modò dictum est. Nec sequitur, Apostolum hac ratione introducere duos justos, unum ex fide, alterum non ex fide. Nam *et ex fide* non est differentia divisiva justii, tanquam generis, quasi præter justum ex fide detur etiam justus non ex fide, sed est differentia specifica & constitutiva, ipsaq; natura justii, ita ut præter justum ex fide nullus sit justus, qui aliundè justus sit. Duo ergò docent Prophetæ & Apostolus : primò quoniam sit justus, nimirum, qui ex fide talis est : Deinde unde justus ille vivat, nimirum ex eâ ipsâ re, ex quâ justus est, nimirum ex fide. Locus ad Gal. 3, 20. probat quidem, quòd determinatio etiam pertineat ad prædicatum, non autem quòd pertineat ad solum prædicatum. Nec obstat, quòd *Lutherus* in versione Germanicâ determinationem semper ad prædicatum referat, dum vertit : *Der Gerechte lebet seines Glaubens : vel : Der Gerechte wird seines Glaubens.*

Glaubens leben. Non enim negat Lutherus, determinationem ad
subjectum referendam esse, cum nullum alium justum is agno-
scat, quam qui ex fide justus est. Ideo vero Magalander illam ad
prædicatum retulit, tum quia in lingvâ Germanicâ non ita
commodè ad subjectum potuit referri: *Der Gerechte seines*
Glaubens lebet: oder wird leben; tum quia nihilò seriùs Apосто-
lus justitiam fidei ex hoc dicto potuit demonstrare, ab effectu
immediato colligendo ad causam, h. m. Quâ re justus vivit, eâ
etiam justificatur: Atqui fide suâ justus vivit: Ergò etiam fide
suâ justificatur. Majorem ceu manifestam omittit: Minorem
probat ex dicto Habacuci.

55. Jam quod *determinationem* ipsam attinet, indicat illa me-
dium, quo justus & fiat sitq; justus, & vivat, nempe *Fide suâ*. In
Fontibus est nomen יְהוֹשֻׁעַ, quod constat præfixo & suffixo.
Præfixum est בְּ, quod est יְעוּר *auxilii*, notatqve medium vel in-
strumentum, quo homo justus est & vivit, per fidem scil. appreh-
hendendo & tenendo meritum Christi justificum & vivificum.
Interpres Græcus illud reddidit per præpositionem *ἐκ*: Vulga-
tus Latinus per *in*: In N. Test. per *ex*: Alii per ablativum instru-
menti, *Fide suâ*: Lutherus per Genitivum, *seines Glaubens*. Suf-
fixum est י, quod est tertiæ personæ singulare masc. denotatqve
conditionem fidei justificantis, quòd illa cuivis justo debeat esse
propria. Græcus Interpres in Fontibus legit ἐκ τῆς πίστεως μου, vertitqve
ἐκ τῆς πίστεως μου, ex fide meâ: Et sic vocem hanc, quæ in Fontibus
subjectum fidei respicit, nempe justum, refert ad Deum, ceu fi-
dei illius objectum, & causam efficientem principalem; sicut
etiam antecedentia verba ad Deum retulit. Sensui autem Pro-
phetæ nihil decedit. Eadem enim est fides, quâ justus vivit, quæ
subjectivè est justii, objectivè & effectivè Dei. In quibusdam ta-
men Editionibus Græcis pronomen *μου* non cohæret cum voce
πίστεως, sed cum voce *δικαιοσύνης*: Ita enim legitur: *ὁ δὲ δικαίος μου*
ἐκ τῆς πίστεως ἔσται: *Justus autem meus ex fide vivet*: Quâ ratione
innueretur favor ille specialis, quo Deus justum prosequitur,
ceus filium & amicum. Apostolus in allegatione hujus dicti Ro-
man. 1. Gal. 3. Hebr. 10. pronomen *μου* semper omittit, quia de fide
alienâ nulla erat controversia, & per se manifestum est, non
D 2 aliam,

aliam, quàm iusti fidem intelligi. *Lutherus* tamen ex Fontibus Hebraicis pronomen hoc restituit, propter Pontificios, qui statuunt, infantes non propriâ, sed alienâ, parentum vel susceptorum fide credere & salvari. *Catechism. Roman. Compend. Theol. verit. lib. 6. c. 9. Maldonat. de Sacram. tom. 1. p. 69.*

56. Ipsa verò fides vocatur אֱמוּנָה, quæ vox est ambigua, & accipitur vel de fide dicentis aut promittentis, & significat *fidelitatem* seu *veracitatem* in dictis aut promissis, quæ aliàs vocatur אֱמֶת *veritas*: Ita usurpatur Psalm. 100, 5. Prov. 28, 20. Esa. 25, 1. vel de fide ejus, qui alterius dictis aut promissis credit; Et hoc sensu plerumque vox hæc usurpatur, sicut & hoc loco. Græci vertunt πίστις, quam vocem Apostoli quoque usurpant. Hæc verò fides non est nuda tantum notitia & assensus promissionibus divinis præbitus, quâ quis promissiones illas apprehendit, ceu veras ac indubitatas; sed simul est fiducia cordis, quâ quis promissiones illas apprehendit, ut salutes & salvificas, illisque confidit, insistit, & unicè acquiescit: Ita enim Prophetah. 1. fidem iusti describit, quòd sit, ut ita loquar, famelica & sitibunda inhiatio promissionis de Christo, quòd sit individualis applicatio illius & acquiescentia in illâ, quâ quis Deum pro suo Deo, pro suo Sancto, pro sua rupe habet, cap. 1, 12.

57. Pontificii fidem justificantem intelligunt vel de nudo assensu, verbo Dei præbito, quam vocant *fidem informem*, eiqve tantum initium justificationis & vitæ spiritualis tribuunt; vel de assensu conjuncto cum charitate, quam vocant *fidem formatam*, eiqve tribuunt continuationem & consummationem justificationis ac vitæ. Ita enim *Bellarmin. l. 2. de Justif. c. 4. Non deerant verba Spiritui Sancto, quibus per Prophetam suum illud efferret: Justus ex fide formatâ, aut etiam ex charitate vivit; sed maluit dicere: Ex fide vivit; vel quia non loquebatur de vitâ justitiæ, sed de vitâ spei, quæ iustum patienter expectare facit; vel quia commendare voluit id, unde initium ducit vitâ iustorum.* Atque ita verba Prophetæ de fide informi explicat. De fide verò formatâ eadem exponit l. 1. de Justif. cap. 20. *Docet quidem Prophetæ, per fidem continuari vitam, sed non per fidem solam, sed per fidem cum charitate conjunctam, & per charitatem operantem. Ex quo sequitur, ut justus non solum*

solum ex fide, sed etiam ex charitate vivat. Neque ideo falsum est, quod Concilium (Tridentinum intelligit sess. 6. c. 8.) dicit, fide inchoari justitiam: Quoniam verum est, quod Propheta dicit, fide continuari justitiam: Utrumque enim fides facit; sed primum facit sola, secundum non sola.

58. Sed nihil fani Bellarminus docet. Longè aliam fidem Propheta intelligit, ut modò demonstratum. Nudus assensus non est fides justificans, nec pars illius, sed antecedens tantùm: Imò falsum est, nudum assensum esse initium justificationis & vitæ. Id enim est initium justificationis & vitæ, quod justificationem ac vitam simul etiam perficit ac conservat: Ratio est, quia *justificatio & vivificatio non sunt actus successivi, qui paulatim perficiuntur, sed instantanei, qui in instanti perficiuntur, ut est actus generationis physicæ.* Jam nudus assensus justificationem ac vitam non perficit & conservat, etiam juxta Pontificios: Ergò nudus assensus non est initium justificationis & vitæ, sed fiducia in meritum Christi: Hæc & initium & perfectio est justificationis ac vitæ spiritualis. Ut enim anima vitam naturalem & inchoat & perficit conservatque: Sic fiducia, quæ est anima hominis renati, vitam spiritualem inchoat, perficit & conservat. *Distinctio illa Papistica fidei in informem & formatam verè informis & monstrosa est, confusionis Babylonicæ infelix epitome, quam B. Lutherus in aureo Comment. super Epist. ad Gal. cap. 3. pestilentissimam, Satanicam & maledictam glossam indigitat, Diaboli portentum, natum in perniciem doctrinæ & fidei Christianæ, ad blasphemandum & conculcandum Christum & statuendam justitiam operum.*

59. Tantùm etiam de alterâ parte programmatis Prophetici, cujus hic est sensus: *Si (verò visio de Messia vestra opinione) moram fecerit, (& non statim apparuerit, in hia illi, ô Judæe, ardenti desiderio, confide illi, firmâque spe) expecta eam. (Neque fides & spes tua te fallent:) quia veniendo veniet (illa, certissimè celeriterque præstò erit,) & non tardabit, (nec ultra tempus divinitus præstitutum protrahetur.) Ecce, (certò hoc tibi affirmo,) qui elatus est, (& visione hac susque deque habitâ in seipso, tanquam in arce munitâ, confidit,) non erit reclusa anima ejus in eo, (non habebit pacem & tranquillitatem in conscientia suâ, nec ille,*

mihi placebit, sed in æternum abjectus erit à facie meâ.) *Justus autem*, (qui visioni huic inhiat, illi confidit & per hoc justus confitutus est,) *ex fide suâ*, (quâ credit in futurum Messiam illiusque meritum fiducialiter apprehendit,) *vivet*, (fruetur gratiâ meâ & vivificâ consolatione, tandêmque vitâ æternâ donabitur.)

60. Uberiore & solidam dicti hujus Prophetici verè palmarii, quoad posteriora ejus verba, enodationem, contrâque Adversantium machinamenta vindicationem, geminâ Disputatione olim adornavit *Dn. D. Henricus Hopffnerus*, Præceptor meus summè devenerandus, à cujus lumine scintillas quasdam huic scriptioni mutuatus sum, ad quod ipsum etiam sedulum Lectorem remitto.

Sequuntur Colophonis loco

Conclusiones Porismaticæ.

1. Scriptura etiam ratione scriptionis D E U M habet authorem. Contra Pontificios.

Propheta enim à Deo jubetur visionem scribere, Hab. 2, 2. Similia mandata sunt Exod. 17, 14. cap. 34, 27. Esa. 8, 1. cap. 30, 8. Jerem. 30, 2. & cap. 36, 2. Etiam in Novo Test. Apoc. 1, 11, 19. & cap. 2, 1, 8. 12, 18. & cap. 3, 1, 7, 14. cap. 14, 13. cap. 19, 9. cap. 21, 5. Et de totâ Scripturâ Apostolus dicit, quòd sit *θεόπνευστος*, 2. Tim. 3, 16.

2. Scriptura etiam à Laicis est legenda. Contra eosdem.

Jubetur enim Propheta visionem in tabulas scribere, & publicè proponere, ut quivis prætereuntium scripturam illam legere possit. Jam si pars Scripturæ à Laicis legi debet, etiam tota Scriptura ab illis legi debet, propter identitatem finis. Et mandatum de scrutanda Scriptura est generale, Joh. 5, 39.

3. Fides justificans quâ talis est fiducia in Christum. Contra eosdem.

Jubet enim DEUS inhiare promissioni de Christo, v. 3. quæ inhiatio

hiatio non est tantum intellectualis & assensitiva, sed vel maxime fiducialis & affectiva; qualis est inhiatio famelici aut sitiundi, cibum aut potum desiderantis.

4. Patres in V. Test. per fidem in Christum fuerunt justificati & salvati, non minus atq. nos in N. T.

Contra Photinianos & Arminianos.

Propheta enim de fidelibus in V. T. hoc loco ait v. 4. quod per fidem suam, quia promissioni de Messia inhiarunt, iusti sint constituti & vixerint: Idem Petrus in primo Concilio Apostolico communi nomine concludit, Act. 15, 11.

5. Patres V. Test. habuerunt expressam promissionem vitæ æternæ. Contra eosdem.

Expressè enim DEUS h. l. vitam promittit ei, qui fide iustus est. Jam vita hæc vel maxime intelligenda est de vitæ æternæ, quæ fidei finis est, 1. Pet. 1, 9. Sicut de vitæ æternæ locum Habacuci etiam exponit Epist. ad Hebr. c. 10. ult.

6. Sola fides ex parte nostrâ justificat ac salvat, sine operibus. Contra Pontificios.

Propheta enim h. l. fidei tribuit justificationem & vitam, nullâ factâ mentione operum. Deinde Apostolus Gal. 3, 11. allegans dictum Habacuci, dicit iustum ita ex fide iustum esse & vivere, ut ex lege nullo modo justificetur & vivat: Et immediatè opponit ex lege iustum esse & vivere, & ex fide iustum esse & vivere. Jam si opera quovque ad justificationem & salutem essent necessaria, iustus simul ex fide & lege iustus esset, quod est impossibile. Per solam autem fidem non intelligimus fidem, quæ est sine operibus, qualem fidem Pontificii nobis affingunt, sed fidem quæ sine operibus licet presentibus justificat. Exclusiva enim particula non excludit opera à coexistentia cum fide, sed à concursu causali ad justificationem. Fides justificans nunquam est sola, sola tamen justificat.

7. Fides justificat non ut est opus, sed ratione objecti, meriti scilicet Christi, quod apprehendit.

Contra Pontificios, Photin, & Arminianos.

Fides

Fides enim, ut est opus, pertinet ad legem, ex quâ verò juxta
Apostolum nullus homo justificatur, Gal. 3, 11.

*8. Nemo alienâ fide justificatur & salvatur. Con-
tra Pontificios & quosdam Calvinianos.*

Expresè enim Propheta dicit, justum suâ fide justum esse &
vivere. Et ut nemo pro alio potest justus esse & vivere: Ita nemo
quoque pro alio potest credere.

9. Infantes veram eamque actualem habent fidem.

*Contra Anabaptistas, Pontificios & Calvi-
nianos.*

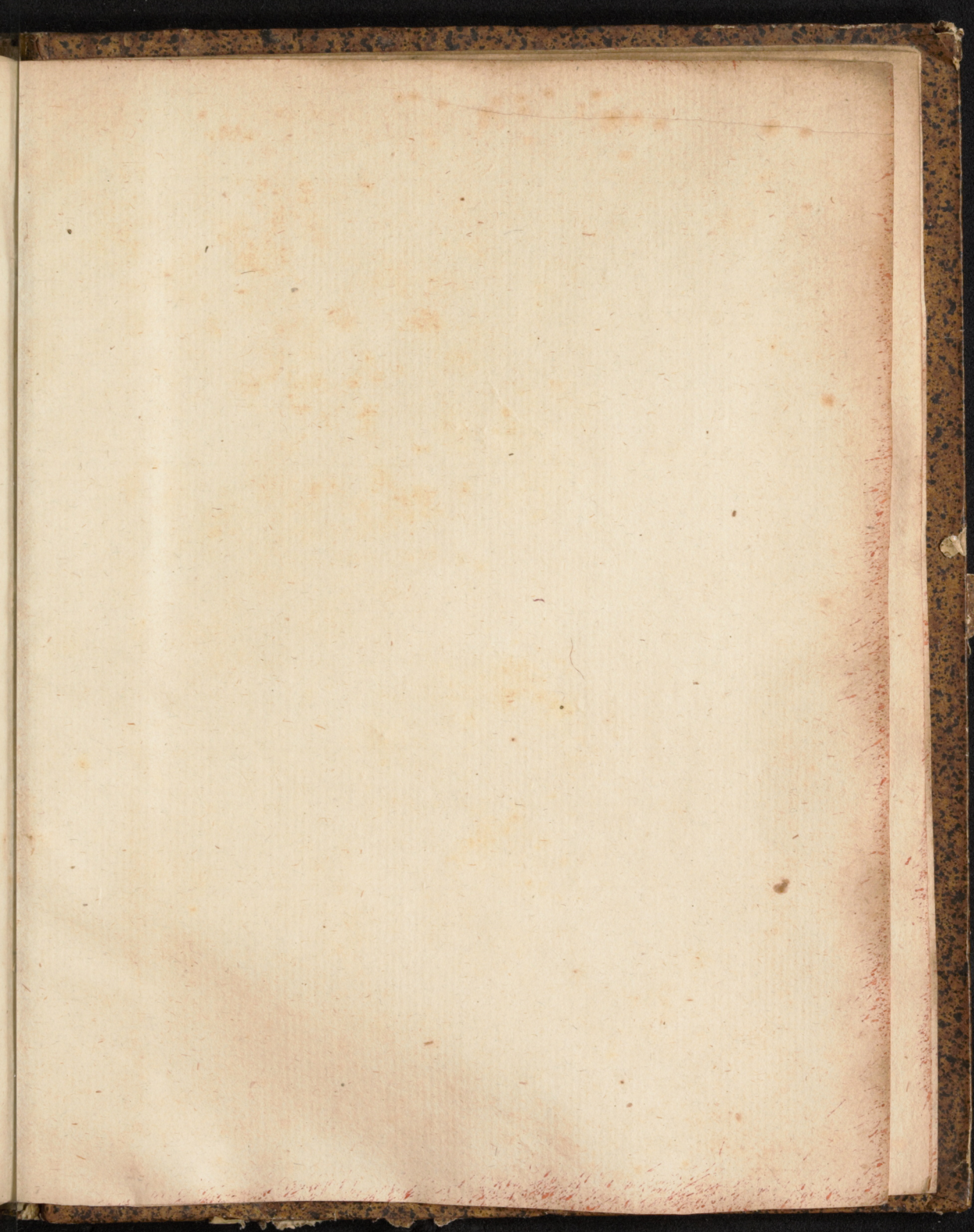
Infantes enim baptizati justi sunt & vivunt vitam gratiæ,
suntque hæredes vitæ æternæ: Ergò fide actuali sunt præditi,
quâ apprehendunt regnum cælorum, Marc. 10, 15.

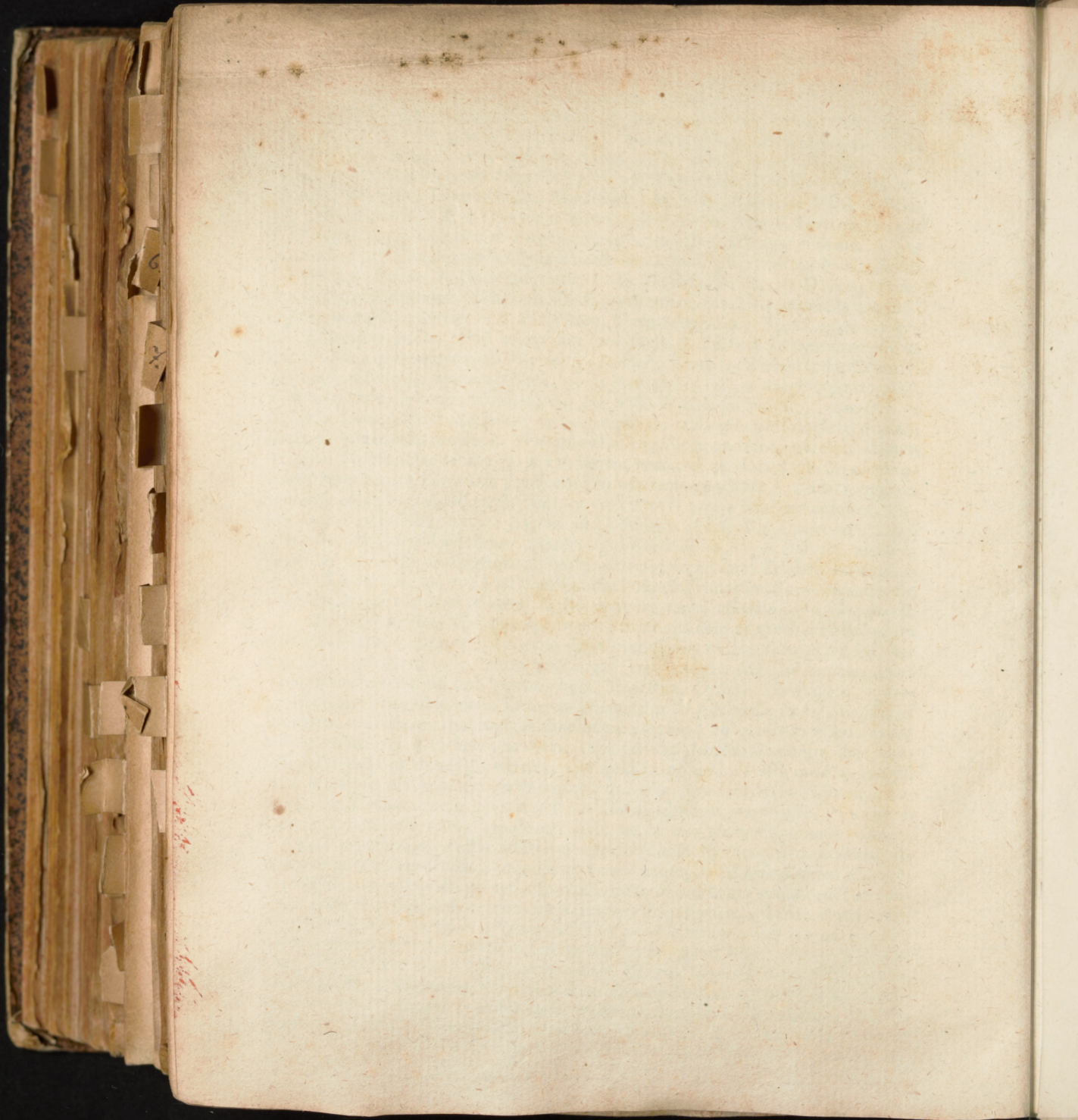
*10. Apostolus Paulus justificationem fidei ex Ha-
bacuco directè probat, Contra quosdam Pon-
tificios.*

De eadem enim justitiâ & fide loquitur Apostolus, quâ de lo-
quitur Propheta; cujus auctoritatem eo fine adducit Apосто-
lus, ut testatum faciat, doctrinam de justificatione fidei non esse
novam, prout à Pseudoapostolis & Judæis traducebatur, sed te-
stimonium habere in Prophetis; quod expresè asserit Rom. 3, 21.

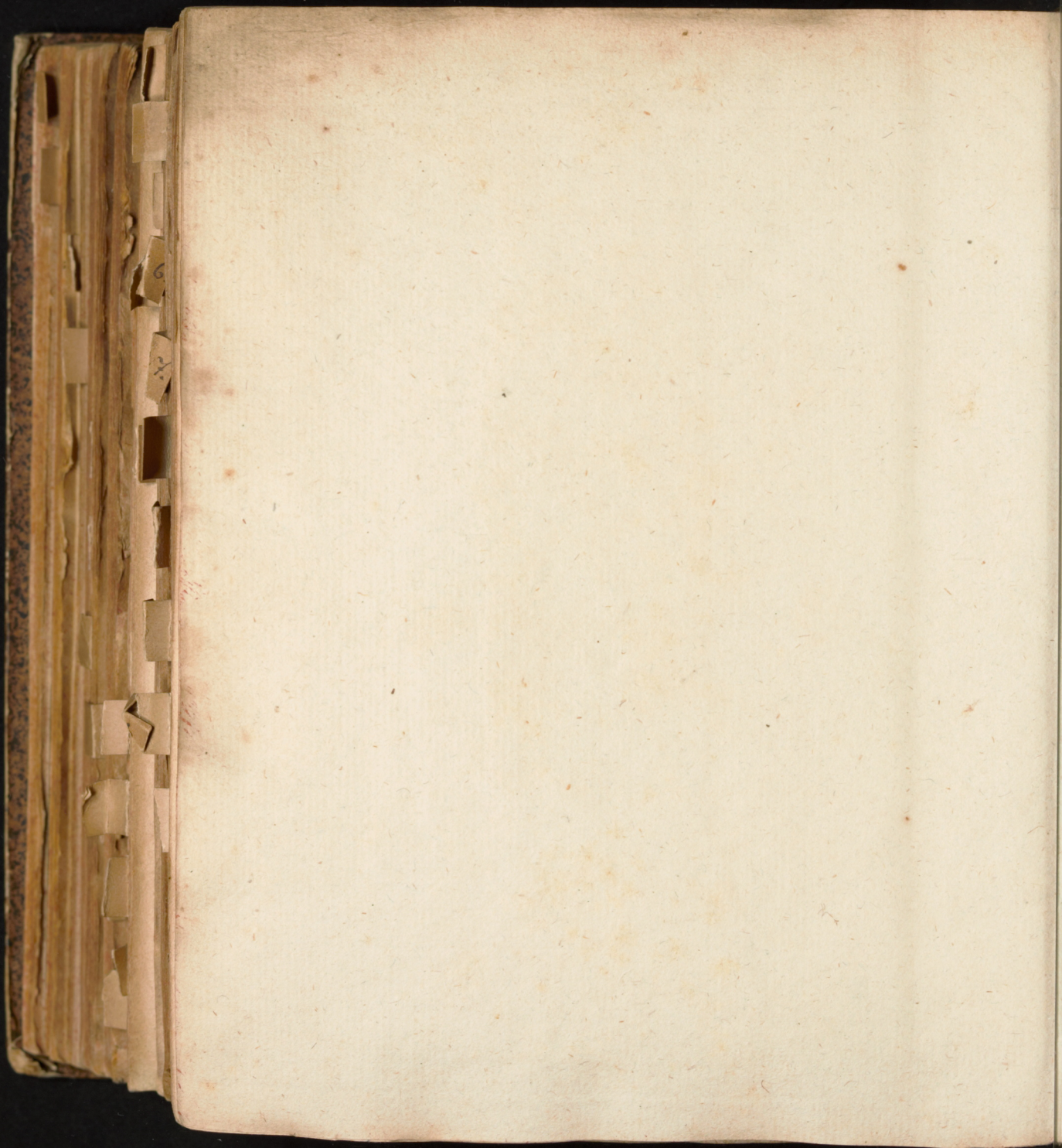
DEUS Pater Domini nostri Jesu Christi in veritate
cœlesti nos sanctificet & conservet, fidemque per Spiri-
tum Sanctum in nobis accendat, alacritateque, per
quam solam justificati vitam gratiæ hic vivamus,
tandemque cum vitâ gloriæ illam com-
mutemus, AMEN.

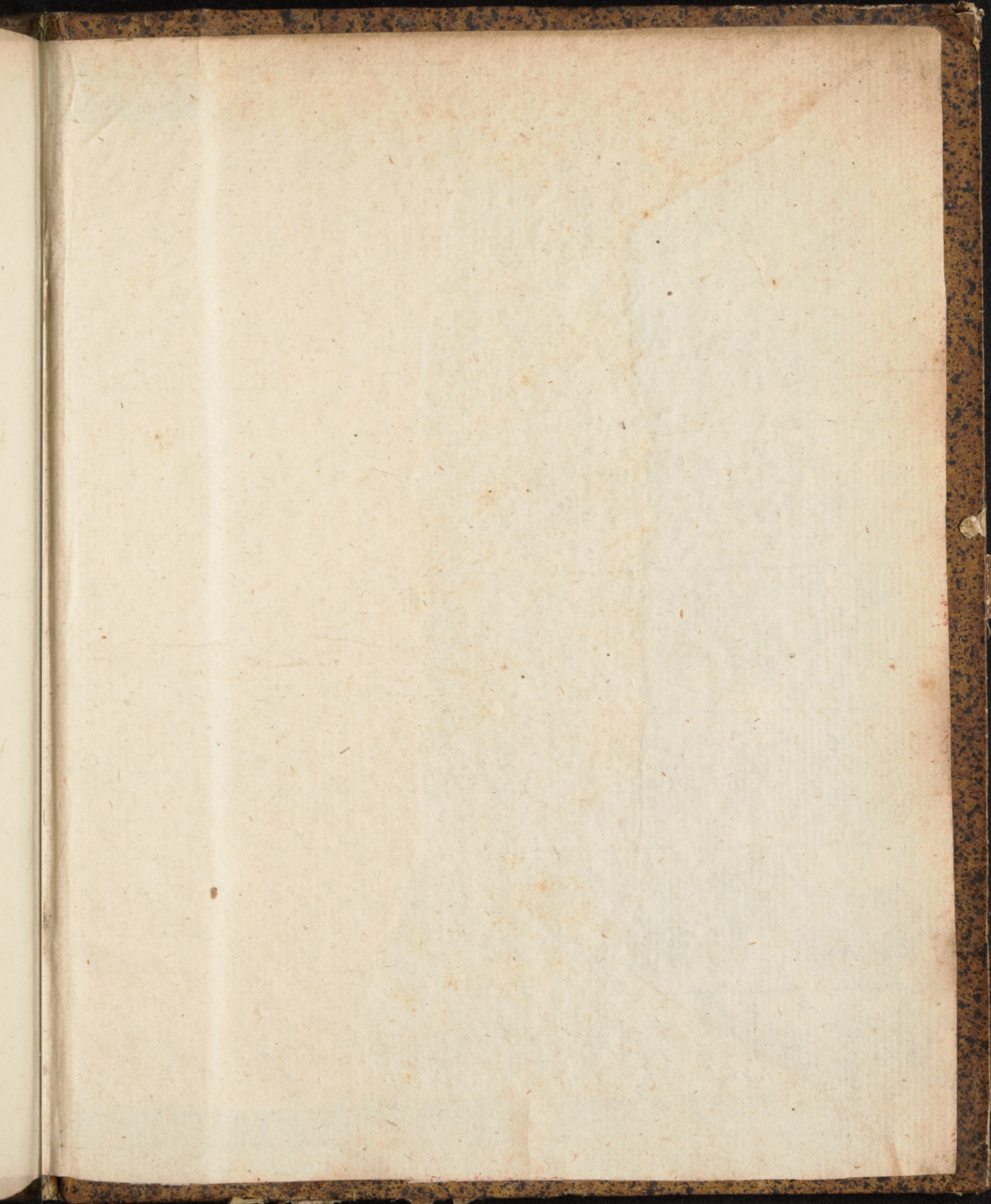
F I N I S:

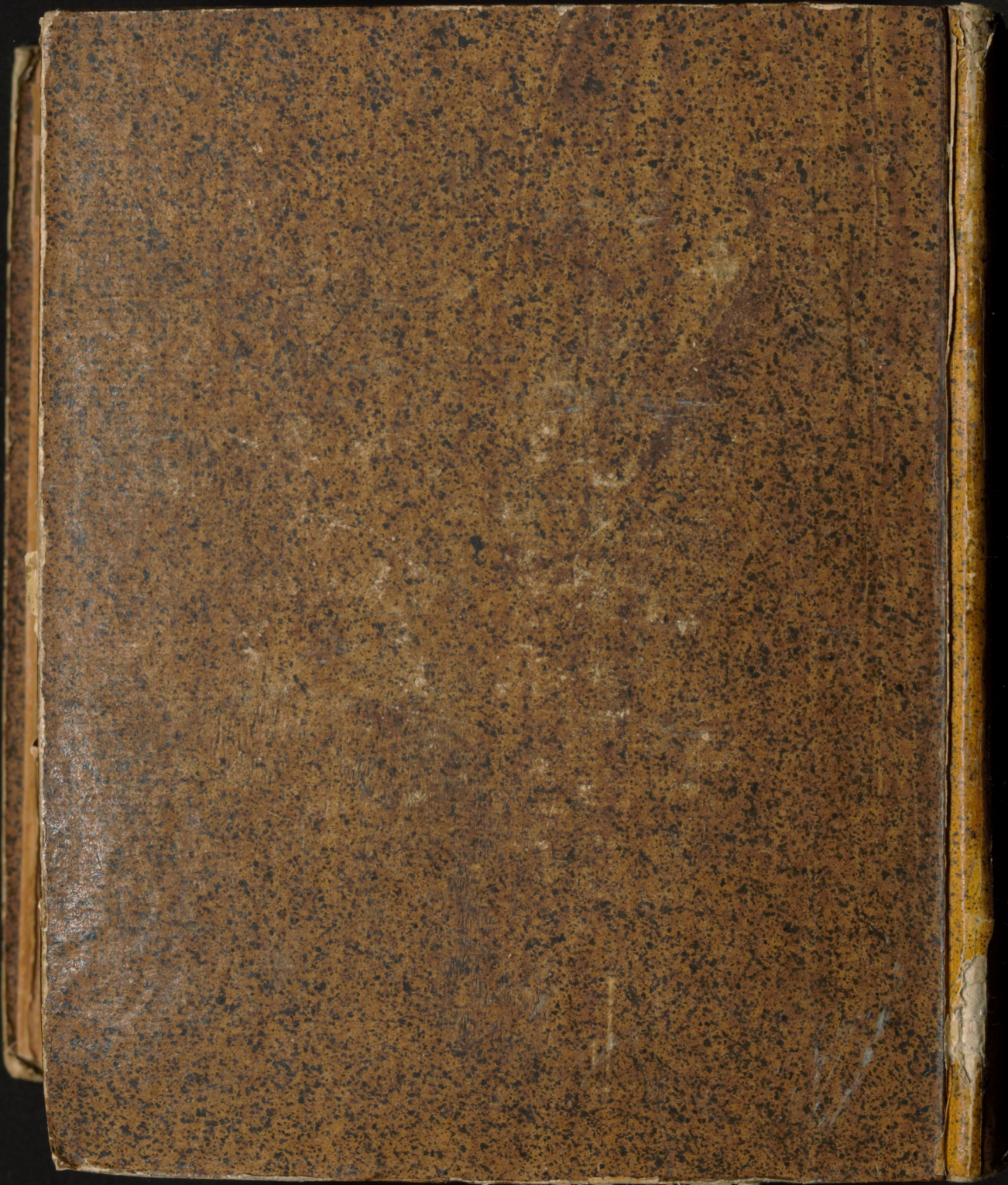

inque cum thetica moralem praelegendo, bene mereri pergit. Im-
 mi Senatus prolixam in se voluntatem grata mente praedicat et ve-
 suffragante C I D I C C X X I X. in feminarium Catechetarum ad
 cooptatus, inde post exactos octo annos ad Conciones Sabbathi-
 ana, hinc ad pomeridianas dierum dominicalium in Noua, Diaconus
 n multo post ad meridianas in Thomana, perorandas vocatur.
 s post septimanas ad Subdiaconi in Nicolaitano, et post triennium
 Concionatoris Vespertini in Thomano templo prouinciam reuo-
 nere adhuc cum laude fungitur. Alter est,

IO. FRIDERICVS BAHRDTIVS,

l. Baccal. et eiusdem in hac Acad. Prof. P. Extraord. ad D.
 Petri Ecclesiastes.

nactus est Lubbenam inferioris Lusatiae Anno C I D I C C X I I I.
 nobilissimo Dn. IOANNE LVDOVICO, tunc a secretis curiae feu-
 ynedrii ecclesiastici Protonotario, quem Venerabilem senem, ad-
 m et octogenario maiorem tum quod Pater est, tum ob magna in
 onse amat colitque; matre *Christiana Sophia*, e gente Georgia,
 s olim clara, dudum abhinc beata. In tenella aetate a probatae
 fidei magistris intra paternas aedes, post, in Lyceo Sorauienti a
 estantis eruditionis viro, nunc Budissensis Scholae moderatore me-
 triennium; inde ad patriae Musas reuocatus et a summe Reu. Pi-
 nensium hodie antisite, Lubbenis tunc ludi Conrectore, ad annum
 C C X X X. summa fide ad literarum et pietatis studium formatus, Li-
 t Rectore t. t. Magnifico; B. Clauingio academiae ciuibus adscri-
 et B. Pfeiferum, nec non Magnif. Deylingium, Hoffmannum, Mülle-
 schium, Viros summos, sedulo audit. Hinc C I D I C C C X X I I I.
 n concedens, Praefide B. Zeibigio dissertationem *de frequentiori S.*
 publice tuetur. Ex quo dulcissimo sibi doctissimorum illius acade-
 m complexu, sperato citius ob variam necessitatem, patris volun-
 te, auulsus, Dresdae A. xxxiv. pro Candidatura, quam appel-
 andus compareret, annoque proxime sequente ad vicum Hermetis pro-
 delatus, formandae generosissimae prolis Illustrissimi Comitis Flem-
 iennium; anno post xxxvii. docendi generosissimi Iuuenis ab
 us suscipit. Cum quo dum de itinere in academias et prouincias
 gitat, Deo sapientissime prouidente, secus euenit; siquidem Ei in-
 gratiam Illustrissimi Comitis ab Holzendorff Regii Consiliarii intimi
 edrii Dresdensis Praefidis Grauissimi, communis nostri Mecaenatis
 aximi, aditus paratur; a quo, postquam Bischoffswerdae inde ab
 d. xi. Cal. Apr. Subdiaroni vicibus functus fuerat, A. xli. gra-
 hoenfeldam euocatur. Sed et hinc discedere, Clementissimo man-
 ussus, A. xlv. Dobriluccensibus Pastor primarius et Dioeceseos Epho-
 Tandem post biennium, ab Amplissimo huius Urbis Senatu accitus,
 ad D. Petri munere, fungitur. Cumque de studiosa etiam iuueni-
 nica mereri apud animum constituisset, a Reuerenda Fac. Theol.
 biam sibi fieri, eumque in finem Baccalaurei gradum sibi conferri
 it et ad colloquium admissus, impetrat. Post paulo A. xlviii.
 S. Theol. Extraordinarii prouinciam clementissime sibi collatam, adit,
 um sunt partium, in illa strenue agit. Tertio loco laudandus venit
 DN,

